

Antti Häkkinen

Kieltolakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929–30*

Marraskuussa vuonna 1928 Helsingin Raastuvanoikeuden kahdeksannen osaston johtaja A. Timgren esitti kaupungin poliisimestarille, että vastedes valokuvattaisiin kaikki virolaiset salakuljettajat eikä vain vangitut, koska nämä esiintyvät väärillä henkilöilystodistuksilla ja onnistuvat siten välttämään tuomioita. Kaiken kaikkiaan hän valitti salakuljettajia vastaan käydyn taistelun käyneen toivottomaksi.¹ Täydellinen kieltolaki oli ollut voimassa vajaat kymmenen vuotta. Tänä aikana kieltolakirikollisuus oli lisääntynyt tasaisesti.² Maahan tuotujen alkoholijuomien määrä oli kasvanut vuosi vuodelta, mutta salakuljetetusta spriistä arveltiin kyettävän takavarikoimaan vain 10 prosenttia.³ Rikolliset olivat organisoituneet tehokkaasti, kieltolain kannatus oli romahtanut ja sitä vastaan rikottiin avoimesti, jopa pilkallisesti. Yleisen lainkunnioituksen pelättiin heikkenevän.⁴ Viinasota näytti hävityltä.

Kieltolain kannattajien usko oli vielä vahva. Heillä oli vahva poliittinen asema ja organisoitunutta kieltolakirikollisuutta vastaan yritettiin taistella uusin asein. Poliisiviranomaisten määrää lisättiin, rajavartiostolle hankittiin uutta kalustoa, lainsäädäntöä tiukennettiin ja organisaatioita uudistettiin.⁵ Syksyllä 1928 Sisäministeriö tiedotti kaikille maaherroille perustavansa poliisin rikostutkimuskeskuksen yhteyteen erityisen keskuselimen, jonka tehtävänä oli mm. "...koota, toisiinsa verrata ja järjestää ne po. rikollisia, heidän avustajiaan ja toimintatapojaan koskevat todisteet, todistusaineet ja muut tiedot, jotka se saa vastaanottaa viranomaisilta, erittäinkin poliisi-, tulli- ja syyttäjäviranomaisilta sekä kunnallisilta raittiusviranomaisilta, tai jotka osasto muuten itse saa hankituksi".⁶ Osastoa ei koskaan perustettu, mutta kaavailun uuden osaston toimintaperiaatteita pyrittiin muutoin soveltamaan käytäntöön. Poliittisia rikollisia vastaan käytettyjä metodeja sovellettiin harmaan, rikollisen talouden tutki-

* Kiitän lämpimästi Pasi Jaakkolaa osallistumisesta artikkelin perusaineiston keräämiseen

miseen. Kieltolakirikollisista kerättiin tietoja, käytettiin ilmiantajia, luotiin nopeat ja toimivat koko maata käsittävät tieto- ja tiedottajaverkostot, parannettiin eri viranomaisten välistä yhteistyötä, jne.

Eräänä keinona oli kieltolakirikollisten rekisteröiminen. Helsingin Poliisilaitoksen väkijuomalakiosastolla oli käytössään kortisto, jossa oli tiedot yli viidestä tuhannesta kieltolakirikosten yhteydessä kiinniotetusta henkilöstä. Kortiston avulla poliisi kykeni liittämään yksittäisiin henkilöihin kohdistuneita tietokokonaisuuksia yhteen.⁷

Käytännössä tehtävä oli liki mahdoton. Kieltolakirikollisten joukko oli suuri, tunnistetiedot jäivät puutteellisiksi, sekä viranomaisten keskinäinen että viranomaisten ja kansalaisten välinen tiedonkulku oli heikkoa ja henkilökuntaa oli liian vähän. Salakuljetusbiznes oli erittäin tuottoisaa, mikä johti massiiviseen tarjontaan. Salakuljettajien käyttämä kuljetusvälineistö, laivat, veneet ja autot, olivat teknisesti korkeatasoisia. Varsinkaan 1930-luvun pula-ajan alussa ei ollut vaikeaa löytää halukkaita, jotka maksusta kuljettivat, säilyttivät tai möivät alkoholijuomia. Viranomaiset törmäsivät myös salailun verhoon. Tietoja ei annettu mieluusti ja tarvittaessa kavaltajia rankaistiin ankarasti. Suurta tarjontaa vastasi kyltymätön kysyntä. Tarjonta, kysyntä ja kieltolain vähäinen kannatus vaikuttivat siihen, että kieltolakirikoksia oli vaikea näyttää toteen ja langetetut rangaistukset olivat suhteellisen vähäisiä ja tehottomia. Organisaatioiden aktiivijäsenet saattoivat toimia melko vapaasti ja palata lyhyiden vankeusrangaistusten jälkeen kentälle.⁸

Tässä artikkelissa pyritään siihen, missä viranomaiset epäonnistuivat. Pääkaupunkiseudulla toimineiden kieltolakirikollisten verkostojen rakenteita ja toimintoja analysoidaan niiden tietojen avulla, joita viranomaiset aikoinaan keräsivät. Tarkastelussa pyritään hahmottamaan verkostojen vertikaalisia ja horisontaalisia rakenteita, erilaisten ”jengien” tai osaverkostojen muodostamia kokonaisuuksia ja yksittäisten toimijoiden asemia niissä. Tarkastelukohteina ovat siis sekä kokonaisverkostot että ns. egokeskeiset verkostot. Kokonaisverkostoja koskeva rakenteellinen verkostoanalyysi on lähestymistapa, jossa pyritään sisällyttämään analyysiin kaikki ilmeiset sosiaalisen systeemin toimijoiden väliset suhteet tai siteet. Teoreettisesti kaikki sen jäsenet ”ovat mukana” ja kaikki relevantit siteet dokumentoidaan ja analysoidaan. Egokeskeisessä tarkaste-

lussa ollaan kiinnostuneita niistä siteistä, joita yksilöillä on ja joita he käyttävät. Tämän suuntauksen tutkimusongelmat lähtevät usein siitä, millaisia nämä siteet ovat luonteeltaan ja laadultaan ja miten nämä suhteet rakenteistavat yksilöiden elämänskulkua avaten tai sulkien vaikuttamisen, tuen ja toiminnan kanavia.⁹

Verkostoanalyysin avulla voidaan yrittää selittää, miksi viranomaisten toiminta jäi niin tehottomaksi ja mihin vastaavien ”hämärien” verkostojen (mm. huume- ja säännöstelyrikollisuus) tehokkuus yleensä perustuu. Rikollisyhteisöjen sosiaalisten suhteiden ja verkostojen erityisluonne on ollut jo pitkään kiinnostuksen kohteena. Kun kyseessä ovat olleet tiukasti järjestäytyneet, rikollisiksi luonnehditut järjestöt (mm. mafia, moottoripyöräjengit), on kiinnitetty toisaalta huomiota niissä vallitsevien sosiaalisten suhteiden kiinteyteen, monitasaisuuteen, hierarkkisuuteen, pysyvyyteen ja jatkuvuuteen ja toisaalta niissä vallitsevien ajattelutapojen konservatiivisuuteen. Rikollisten organisaatioiden keskinäiset siteet ovat lujia ja sitovia. Erilaisin pakko- ja alistamistoimenpiteiden sekä palkitsemistapojen avulla kiinteyttä lujitetaan. Nämä voivat olla aineellisia, rituaalisia tai symbolisia. Siteet ulottuvat sosiaalisen elämän kaikille alueille, tunkeutuen perheen, työn ja vapaa-ajan sfääreihin. Organisaatioiden rakenteet ovat vahvasti hierarkkisia. Ne muistut/tavat sotilaallisia organisaatioita, omaksuen niiltä jopa arvoasemanimikkeitä. Sukupuolisesti ne ovat alistavia. Rikollisten organisaatioiden pysyvyyttä pyritään edistämään ja turvaamaan monin eri järjestelyin. Pysyvyys edellyttää toiminnan strategista suunnittelua ja toimintatapojen ja rikollisen toiminnan muotojen joustavaa soveltamista. Se edellyttää myös rikollisen toiminnan ylisukupolvista jatkamista, uusien sukupolvien sosiaalistamista yhteisön jäseniksi.¹⁰

Rikollisten alakulttuurien näkökulmasta toisaalta toiminnan salaaminen, toisaalta tietyn asteinen avoimuus on käsitetty välttämättömäksi. Suojautuminen viranomaisten painostustoimenpiteitä vastaan edellyttää keskinäisten suhteiden ”piilottamista”. Toiminnan tehokkuuden kannalta ympäristöön suuntautunut julkisuus voi toisaalta olla välttämätöntä. Laillisten elinkeinosektoreiden hyödyntämiseksi ja painostamiseksi voiman ja toimintakeinojen demonstroiminen on joskus tärkeää. Tässä tarkoituksessa väkivaltaisen ja uhkaavan maineen synnyttäminen ja ylläpitäminen ei aina edes edellytä rikollisia toimia.

Viranomaisten käyttämä tai ulkopuolisen yhteisön luoma myytti voi luoda toiminnalle riittävän pelotteen.¹¹

Tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota myös rikollisten alakulttuurien rajojen hämäryyteen. Varsinkin omaisuus- ja huumerikollisuuden organisaatiot ovat väljiä verkostoja, joissa monen eri tason toimijat osallistuvat yhteisön toimintaan erilaisella intensiteetillä. Vahvan ”ytimen” ympärille ryhmittyy erilaisia osallistujia, joiden toiminta suoraan tai välillisesti edesauttaa ja hyödyttää rikollisen toiminnan päämääriä, mutta jotka kiinnittyvät yhteisön toimintaan vain höllästi. Rikolliseen toimintaan osallistuminen voi olla lyhytaikaista ja satunnaista, tai toiminta palvelee vain välillisesti ja epäsuorasti rikollista toimintaa. Näiden satunnaisosallistujien, asiakkaiden, kannattajien, suosijoiden, hyödyntäjien ja tukijoiden egokeskeisten sosiaalisten verkostojen näkökulmasta linkit ja siteet rikollisuuteen voivat olla väliaikaisia ja vähämerkityksellisiä. Tällöin rikollisen organisaation ja ns. normaaliyhteisön välisiä rajoja on mahdotonta määritellä.¹²

Rikollisten alakulttuurien joustavuus voi olla myös koko toimintaa ja toimintaorganisaation sosiaalisia verkostoja luonnehtiva piirre. Rikollisryhmät organisoituvat satunnaisesti toteuttaakseen väliaikaisen tehtävän ja hajoavat sen jälkeen, ryhmittäykseen taas uudessa muodossa uutta tehtävää varten. Väljien organisoitumismuotojen käyttäminen voi olla ulkopuolisten tekijöiden kuten viranomaiskontrollin aiheuttama toimintamalli. Esimerkiksi prostituutio on nähtävä instituutina, jossa ammattimaisten toimijoiden ympärille ryhmittyy suuri joukko satunnaisesti osallistuvia, joiden toimintamotiivit, -ajat ja -muodot eroavat olennaisesti. Sekä prostituoitujen että asiakkaiden arkielämässä on erotettavissa kaksoisrooleja, joissa toimijoiden motiivit, normit ja tavoitteet (ainakin näennäisesti) poikkeavat toisistaan.¹³ Harmaan talouden alueella ns. säännöstelyrikkomukset omaavat samankaltaisia piirteitä.

Kieltolakirikollisuuden sosiaalisten suhteiden luonne rakentui ensinnäkin yhteisen taloudellisen intressin pohjalle. Rikos, sitä seurannut rangaistusuhka ja siitä saatu taloudellinen hyöty yhdistivät henkilöitä toisiinsa. Sukulaisuus ja perheenjäsenyys, samoin kuin yhteisessä asunnossa asuminen tai naapuruus saattoivat olla yhteisen toiminnan pohjana. Yhteinen työpaikka saattoi sitoa kieltolakirikollisia toisiinsa. Yhteenliittyneet elämänkulut (esim. rikoshisto-

ria, poliittiset organisaatiot) tai yhteiset taustat (syntymäpaikkakunnat, kansallisuus) saattoivat myös yhdistää kieltolakirikollisuuteen osallistuneita toisiinsa. Rikollisuussuhteet saattoivat olla muiden suhteiden kannalta primäärissä asemassa. Toisaalta muut sosiaaliset suhteet saattoivat luoda ja mahdollistaa rikollisia suhteita.

Tämän artikkelin pääkysymys onkin: Edustivatko kieltolakirikollisuuden verkostot pysyvän, järjestäytyneen rikollisuuden organisaatioita vai oliko kysymys enemmänkin väljästä, satunnaisesta ”kansanrikollisuudesta”? Oliko kysymys siis jokamiehen ja -naisen pimeästä elinkeinosta, vai oliko taustalla järjestäytynyt rikollinen alaluokka?

Kysymys alaluokasta palautuu jo 1800-luvulla käytyihin keskusteluihin liikaväestöstä, ryysyköyhäläisyydestä ja kaupunkikurjalistosta.¹⁴ Jo varsin varhain esitettiin tämän suuntaisia, työväenluokan heterogeenisuuteen perustuneita yhteiskunnallisia jaotteluita. Erottelut liittyivät vahvasti näkemyksiin köyhyyden kulttuurista sekä köyhyyden ja syrjäytymisen sosiaalisesta vaarallisuudesta, joka aika ajoin on noussut köyhyysdiskurssien keskiöön. Esitetyt näkemykset ovat rakentuneet erilaisten lähtökohtien perustalle, mutta ne ovat saaneet yhteisen muotonsa käsityksissä alaluokasta ja alamaailmasta.

Makrokäsitteinä ”alaluokka” ja ”alamaailma” on tutkimuksissa erotettu työväenluokan käsitteestä. Robert MacDonaldin mukaan alaluokka oli ”... se ongelmallinen, residuaalinen, köyhtynyt, ei paikannettavissa oleva ylimääräinen väestö, joka oli 1700- ja 1800 -luvulla löydettävissä teollistuvan maailman suurkaupunkien laidoilta. Se oli sosiaalinen ryhmä tai luokka, joka sijaitsi luokkarakenteen pohjalla ja oli sekä rakenteellisesti että kulttuurisesti eristetty sekä säännöllisesti työssäkävystä työväenluokasta että yhteiskunnasta muutoinkin.”¹⁵ Tästä alaluokasta, sen sisälle ja sen oheen syntyi ns. rikollinen alaluokka, alamaailma. Sen lähtökohtana oli toisaalta taloudellinen selviytyminen, toimeentulo ja vaurastuminen, toisaalta ulkopuolisia uhkia vastaan koettu turvallisuudentarve. Näitä päämääriä saavuttaakseen se turvautui lakien ja normien vastaiseen toimintaan ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Päinvastoin kuin ns. kunniallinen alaluokka, rikollinen alamaailma organisoitui paremmin, loi omia instituutioitaan, kehitti keskinäistä työnjakoaan, loi ja ylläpiti jopa omaa ideologiaansa ja kieltään, omia tapojaan, käsityksiään ja normejaan.¹⁶

Käsitteinä alaluokka, rikollinen alaluokka ja alamaailma ovat olleet hyvin kiistanalaisia. Niinpä mm. Peter Linebaugh on väittänyt koko alaluokan käsitteen olleen kontrollijärjestelmän omista tarpeista syntynyt virheellinen käsitys, ideologisia tarpeita varten luotu illuusio.¹⁷ Oliko käsitys suomalaisesta hyvin organisoituneesta, vaarallisesta kieltolakirikollisuudesta vain illuusio?

Kieltolakirikolliset

Salakuljetetun alkoholin siirtyminen valmistajilta käyttäjille oli monivaiheinen ketju. Tässä artikkelissa ketjua tarkastellaan kahdessa, osin toisiinsa limityvässä osassa. Salakuljetuksen alkuvaihe, kansainvälinen osuus, kattoi kuljetusketjun valmistajilta pirtulaivojen kautta salakuljettajille. Siihen lukeutuivat valmistajat (valmistajat ja heidän edustajansa), organisaattorit (jotka järjestelivät ja rahoittivat toimintaa), pirtulaivojen omistajat ja kapteenit, sekä salakuljettajat (jotka toimittivat alkoholin maihin joko laivoista tai suoraan esimerkiksi Virosta). Tämän organisaation korkein taso jäi lähes kokonaan juridisten ranskaisutoimien ulottumattomiin eikä sen toiminnasta ole systemaattista tai kattavaa tietoa.¹⁸ Useimmat tämän tason toimijat olivat ulkomaalaisia, mm. virolaisia, saksalaisia, puolalaisia, ranskalaisia ja ruotsalaisia. Suomalaiset ”pirtukuninkaat” olivat organisaattoreita, jotka ostivat pirtulasteja ja järjestelivät niiden kuljetuksia, hoitivat salakuljetuksia laivoista rantaan sekä siitä eteenpäin asutuskeskuksiin ja maaseudulle. Suomalaisten osuus oli keskeinen siinä prosessissa, jossa alkoholi rantautettiin.

Raimo Pullat on laskenut tullihallituksen arkistojen perusteella niiden ei-suomalaisten salakuljettaja/merimiesten lukumäärät, jotka vuosina 1919–28 tuomittiin kieltolakirikoksista. Yhteensä 1049 henkilöstä yli puolet oli saksalaisia, 22 prosenttia virolaisia, 12 prosenttia ruotsalaisia ja noin kymmenesosa muiden maiden kansalaisia. Saksalaisten osuus oli erityisen suuri vuoteen 1923 saakka.¹⁹ Koska kieltolakirikoksista kiinnijääneiden osuus oli epäilemättä vain pieni osa salakuljettajien kokonaismäärästä, salakuljetusbisneksessä toimineiden ulkomaalaisten kokonaismäärä on ollut huomattavan suuri. Tutkimusten ja Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjojen mukaan on ilmeistä, että 1920-luvun alkupuolella kieltolakirikollisuuden kokonaisketjun aktiiviset toimijat oli-

vat ulkomaalaisia, mutta loppupuolella ”vastuu” siirtyi entistä enemmän suomalaisille. Tähän muutokseen lienevät vaikuttaneet kansainväliset sopimukset, joiden avulla salakuljetusta pyrittiin estämään.²⁰ Samaan aikaan salakuljetusverkostot myös paikallistuivat. Alkoholimarkkina-alueiden omat asukkaat saivat salakuljetusketjussa yhä keskeisemmän aseman.²¹

Ketjun jälkiosa oli pääosin suomalaisten hoidossa. Kieltolaissa kieltolakirikokset jaoteltiin seuraaviin ryhmiin: alkoholiaineiden luvaton valmistus, myynti, maahantuonti, kuljetus ja hallussapito sekä muut kieltolakia vastaan kohdistuneet rikokset. Tässä artikkelissa ryhmittelyä on hieman muokattu. Kuulustelupöytäkirjojen tietojen mukaan erotetaan *salakuljettaja*, jolloin kyseessä oli merellä alkoholijuomien kuljetuksesta kiinni saatu henkilö. *Kuljettaja* on ollut siirtämässä alkoholijuomia autolla, hevosella tai muulla kulkuvälineellä maalla paikasta toiseen. *Kuljetusvälineen omistaja* oli henkilö, jonka omistamalla kulkuvälineellä edelliseen kohtaan lukeutunut rikos tehtiin. *Hallussapittäjä* oli henkilö, jolla oli varastoituna pieniä tai suuria alkoholijuomamääriä. *Myyjä* jäi kiinni alkoholipitoisten aineiden myynnistä ja *ostaja* vastavasti näiden aineiden nauttimisesta. *Kieltolakirikokset yleensä* -ryhmään liittyvät rikokset, joiden laatu ei asiayhteydestä käynyt selkeästi ilmi tai jotka muutoin liittyivät kieltolakirikoksiin. *Todistajat* olivat henkilöitä, jotka eivät rekisterien mukaan osallistuneet rikoksiin vaan olivat yleensä ulkopuolisia ilmiantajia tai todistajia.

Tutkimusaineistoon on kerätty kaikki Väkijuomalakiosaston kieltolakikortistoon kuuluneet henkilöt, joilla oli vuosina 1929 ja 1930 kieltolakirikoksiin liittynyt merkintä. Aineisto sisältää myös ne henkilöt, jotka Väkijuomalakiosaston poliisikuulustelupöytäkirjoissa esiintyivät syytettynä, kuultuina tai todistajina. Sama henkilö saattoi eri yhteyksissä toimia useissakin eri rooleissa. Niistä on valittu keskeisimmäksi ja toisaalta alkoholin kuljetusketjun kannalta varhaisimmaksi tulkittu asema. Yhteensä aineisto käsittää 1654 henkilöä, joista miehiä oli 1235 ja naisia 419.

Aineisto poikkeaa rakenteellisesti vastaavan ajan koko maassa poliisin tietoon tulleesta kieltolakirikollisuudesta ja Helsingin Raastuvanoikeudessa tuomittujen henkilöiden määristä sikäli, että aineistossa ei ole mukana valmistajia ja hallussapittäjien osuus on pienempi.²² Vuosina 1929 ja 1930 Helsingin raastu-

vanoikeudessa tuomittiin kieltolakirikoksista 8682 henkilöä, joista 6391:n tuomiooperusta oli alkoholin varastointi. Ilmeisesti kieltolakikortistoon ei merkitty vähäisten alkoholimäärien hallussapidosta tuomittuja henkilöitä ja kortistoinnissa noudatettiin ”tarveharkintaa”. Rekisteriaineiston perusteella toimijat jakaantuivat hierarkian eri tasoille taulukon 1 mukaisesti.

Taulukko 1. Helsingin kieltolakikortistoon rekisteröidyt toimijat 1929–30.

Asema	Henkilöä	Prosenttiosuus
Salakuljettaja	147	9
Kuljettaja	446	27
Kuljetusvälineen omistaja	142	9
Hallussapitäjä	449	27
Myyjä	24	1
Ostaja	39	2
Kieltolakirikollinen yleensä*	332	20
Todistaja yms.**	75	5
Yhteensä	1654	100

* Kieltolakikortistoon rekisteröity henkilö, jonka toiminnasta ei ole tarkkaa tietoa.

** Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjoissa esiintyneet henkilöt, joilla ei ole näytettyjä yhteyksiä rikollisuuteen.

Lähde: Väkijuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.

Väkijuomalakiosasto keskitti toimintansa spriin levitysketjun strategisesti keskeisten solmukohtien paljastamiseen. Se seurasi, otti kiinni ja kortistoi ennen kaikkea niitä henkilöitä, jotka osallistuivat spriin kuljettamiseen aluevesirajan ulkopuolella päivystäneistä spriilavoista rantaan, niitä jotka kuljettivat spriin sieltä edelleen kaupungin keskustaan ja niitä jotka varastoivat aineen. Spriin myyjät, ostajat ja käyttäjät jäivät vähemmälle huomiolle. Väkijuomalakiosasto rekisteröi juopumuksesta pidätettyjä henkilöitä vain poikkeustapauksessa.

Kieltolakirikollisuus oli miesvaltainen ala. Rekisteröidyistä neljännes oli naisia ja heidän osuutensa painottui salakuljetusketjun loppupäähän: kuljetukseen, hallussapitoon, myymiseen ja ostamiseen. Naispuolisia salakuljettajia oli vain 17 ja kuljetusvälineen omistajiksi oli kirjattu 12 naista, mutta hallussapidon, kuljetuksen ja kieltolakirikosten yleensä luokkiin naisia oli kuhunkin kir-

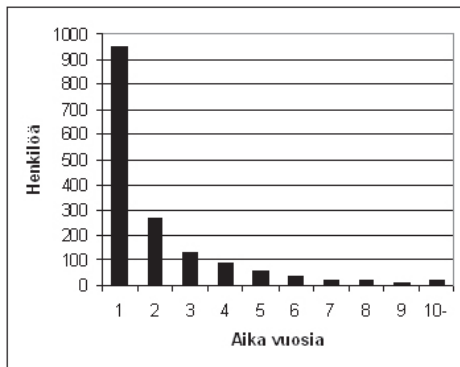
jattu yli sata tapausta. Ikäjakauma oli kattava. Toimijat olivat 14–74-vuotiaita vuonna 1930. Ikäkeskiarvo oli 31,2 vuotta ja moodi sekä mediaani 30 vuotta. Naiset olivat keskimäärin neljä vuotta vanhempia kuin miehet. Hierarkian eri tasoilla toimineiden henkilöiden keskimääräinen ikä poikkesi vain vähän.

Ilmoitetun ammatin perusteella valtaosa rekisteröidyistä lukeutui työväestöön. Ylempiin sosiaaliryhmiin kuuluneita henkilöitä, huvilanomistajia, liikkeenharjoittajia, kauppiaita, ravintoloitsijoita, hovimestareita ja liikemiehiä, oli koko aineistosta 12,4 prosenttia, mutta kauppiaiden ja liikemiesten ammattinimikkeiden käyttö oli varsin vapaata ja monen asema lienee todellisuudessa ollut lähellä tavallista työmiestä. Kuulusteluissa tuli esiin muutamia mahdollisia taustalla toimineiden rahoittajien nimiä, mutta ilman todisteita heitä ei rekisteröity kieltolakirikollisten joukkoon. Suurin ammattiryhmä oli sekatyömiehet, joihin lukeutui yli neljäsosa rekisteröidyistä. Rakennusalan työmiehiä oli noin joka kymmenes. Kuljetustoimintaan eri tavoin kytkeytyneiden ammattiryhmi- en osuus oli silmiinpistävän korkea. Autoilijoita, autonasentajia ja hevostmiehiä oli 14 ja laivureita ja merimiehiä 7,2 prosenttia. Yllättävän vähän joukossa oli kalastajia (1,9 %) ja toimeettomia (0,7 %). Naisten ammattinimikkeitä oli suuruusjärjestyksessä: ”sekatyöläinen” (16 %), ”palvelijatar” (12 %), ”ompeelijatar” (9 %), ”käsityöläinen” (8 %), ”tehdastyöläinen” (6 %), ”tarjoilijatar” (6 %) ja ”siivooja” (6 %). Nimikkeellä ”leski” aineistossa esiintyi 20 naista ja vastoin odotuksia iäkkäiden leskinaisten osuus oli hyvin pieni. Eri ammattiryhmiin kuuluneet henkilöt jakaantuivat varsin tasaisesti salakuljetushierarkian kaikille tasoille.

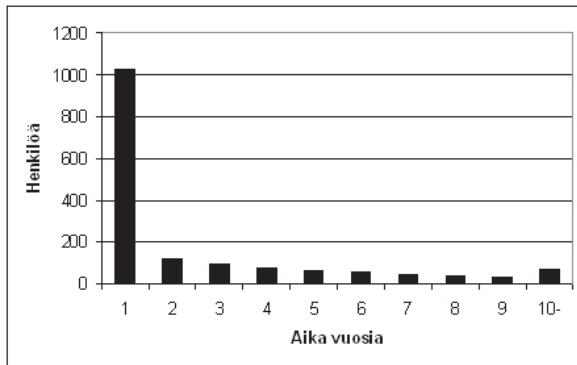
Kieltolain rikkomisen johti suhteelliseen lieviin rangaistuksiin. Vuonna 1930 maan raastuvanoikeuksissa tuomittiin kieltolakirikoksiin syytäksi 13 942 henkeä. Heistä 10 354 selvisi sakoilla ja 351 sai vankilatuomion. Loput vapautettiin rangaistuksesta. Kihlakunnanoikeuksissa tuomittiin samana vuonna 15 522 henkeä, joista 11 765 sakkoihin ja 674 vankilaan.²³ Tämän tutkimuksen aineiston henkilöistä 183 selvisi sakoilla ja 19 tuomittiin vankilaan. Vaara joutua kieltolakirikoksen perusteella vangituksi oli siten melko pieni. Rikoksen toteennäyttö ei ollut helppoa ja tuomituistakin suuri osa selvisi rangaistuksesta. Kuitenkin irtolaisasetusten ja -lain perusteella ammattirikollisten riski joutua suljetuksi työlaitokseen oli varsinkin vuoden 1936 uuden irtolaislain voimaantulon jälkeen merkittävä.

Kieltolakirekisteriin tehtiin merkintöjä kaikista niistä pidätystapauksista, joihin rekisteröidyillä oli yhteyksiä. Kortistoon saatiin tietoja paitsi Helsingin eri poliisi- ja Huoltopoliisista, myös Merivartiostolta sekä lähikuntien ja -kaupunkien poliiseilta. Aineiston merkinnät ulottuvat vuodesta 1923 vuoteen 1945, mutta ainakin 1920-luvun alkuun sijoittuneet merkinnät näyttäisivät olleen epäsystemaattisia. Yhteen henkilön kohdistuneiden merkintöjen lukumäärä vaihtelee yhdestä 26:een. Vain yhteen merkintään jääneiden tapausten lukumäärä kattoi 60,6 prosenttia kaikista toimijoista. Kortistoiduista 16,1 prosentilla oli kaksi merkintää, 8,1 prosentilla kolme ja 5,3 prosentilla neljä. Joka kymmenennellä oli merkintöjä viisi tai enemmän. Rekisterin mukaan noin kaksi kolmesta osallistui toimintaan vain yhden vuoden aikana. Vajaalla 20 prosentilla oli merkintöjä neljän tai useamman vuoden ajalta. Aineiston perusteella organisaatioissa toimi 97 hengen ammattirikollisten joukko, joiden rekisteröity toiminta-aika ylitti neljän vuoden ja pidätyskerrat kuuden tapauksen rajan. Vastaavasti valtaosa oli mukana vain satunnaisesti, kerran tai kaksi. Verrattuna satunnaisiin osallistujiin ammattirikollisten toiminta painottui enemmän salakuljetuksen suuntaan. Muutoin ryhmät eivät olennaisesti poikenneet toisistaan.

Ainutkertaisten ja vain yhden vuoden aikana poliisin kirjaamaksi joutuneiden tekijöiden osuudet ovat yllättävän suuria. Se saattoi johtua kahdesta eri syystä. Joko valtaosa rekisteröidyistä osallistui kieltolakirikollisuuteen vain kerran tai kaksi ja vain yhden vuoden aikana. Se viittäisi toiminnan satunnaisuuteen. Toinen mahdollisuus on se, että poliisi ei kyennyt paljastamaan rikollisesta toiminnasta kuin pienen osa-alueen. Jos arviolta vain 10–17 prosenttia kai-

*Kuvio 1. Kieltolakirikoskirjausten lukumäärä (N=1600)
Lähde: Väkiuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkiuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.*

Kuvio 2. Kieltoakirikoskirjausten kattaman ajanjakson pituus (N=1603)

Lähde:

Väkijuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.

kesta salakuljetetusta spriistä kyettiin takavarikoimaan, voidaan arvioida, että vastaavasti 83–90 prosenttia kieltolakirikollisuudesta jäi paljastumatta.²⁴ Joko toimijoiden määrä oli todellisuudessa moninkertainen tai rekisteröidyt rikolliset toimivat kuusi-kymmenen kertaa aktiivisemmin. Tulos voi johtua myös molemmista em. syistä. Tätä kysymystä pohditaan myöhemmin.

Salakuljetusrikollisuusverkoston vertikaalinen rakenne

Kieltolakiverkoston huipulla toimivat alkoholivalmistajien edustajat Virossa, Puolassa, Saksassa, Hollannissa, Tšekkoslovakiassa ja Ranskassa. Raimo Pullatin mukaan virolaiset pirtulaivojen isännät ja heidän yhtiönsä yhdistyivät 1930-luvun puolivälissä, siis kieltolain lakkauttamisen jälkeen, trustiksi. Trustin johtajana toimi virolainen Arnold Eerik.²⁵ Kun Eerik pidätettiin kesällä 1930, hän vastaavasti väitti, että esimerkiksi puolalaisilla, hollantilaisilla ja tšekkoslovakialaisilla tehtailijoilla oli omat trustinsa, jotka määräisivät kuinka paljon kukin osakas sai myydä pirtua Suomen markkinoille. Edustajiensa välityksellä he joko suoraan omistivat tai välillisesti rahoittivat salakuljetuslaivoja.

Kuulustelupöytäkirjan mukaan pirtulaivojen omistajina toimivat ulkomaiset tai suomalaiset tahot, jotka ostivat alkoholin ja toivat sen Suomen aluevesirajan tuntumaan. Niinpä ”Lura III” – nimisen laivan omistivat ranskalaiset, jotka toivat sillä spriitä ja konjakkia. Omistajan edustajina laivalla toimivat ranskalaiset Daufon ja Pierre de Cheariviet. Martell-konjakin Suomen edustus oli Buasseilla, jota laivalla edustivat virolainen kapteeni Oskar Sulg ja tanskalai-

nen Nils Christenssen. Lavansaarelaiset Mulli, Ketola ja Ojala olivat hankkineet Litomerica-nimisen laivan, jonka he nimesivät ”Toiveeksi”. Laivan rahoittajaksi saatiin muuan karjalainen liikemies ja laiva hankittiin erään saksalaisen Weiss-nimisen miehen nimiin ja siirrettiin myöhemmin edelleen toisen organisaation jäsenen näennäiseen omistukseen.²⁶

Monimutkaiseen omistujärjestelyihin jouduttiin turvautumaan, koska suomalaisten nimissä olleiden laivojen vaarana oli tulla takavarikoiduksi. Laivojen omistussuhteita muuteltiin ahkerasti ja viranomaisten uhkaa pyrittiin välttämään kaikin keinoin. Sekavat omistussuhteet johtivat kuitenkin keskinäisiin erimielisyyksiin ja riitelevät osapuolet ilmiantoivat entisiä yhteistyökumppaneitaan. Suomen rannikoilla saattoi liikkua samaan aikaan useita kymmeniä pirtulaivoja.²⁷

Alkoholi noudettiin laivoista pienemmillä aluksilla, usein kalastajaveneillä. Helsingin kieltolakikortiston mukaan salakuljetukseen syyllistyneet olivat pääosin suomalaisia. Vain noin viisi prosenttia oli virolaisia. Usein salakuljetukseen syyllistyneet olivat ammatiltaan merimiehiä, laivureita, matruuseja, lämmittäjiä, jne. Pääosin salakuljetus hoidettiin kuitenkin tavallisten työmiesten voimin. Niinpä 16.10.1930 degeröläiset miehet Vesterberg ja Lagergren oli pidätetty rannalla Degerössä, koska heidän soutuveneestään oli löydetty 280 litraa spriiä. Ne Lagergren sanoi ostaneensa tuntemattomilta miehiltä 12 mk:n litrahintaan. Vesterberg oli vain toiminut avustajana lastin siirrossa. Vene ja sprii takavarikoitiin ja miehet päästettiin vapaaksi kuulustelujen jälkeen.²⁸ Salakuljetuksen suurimmat riskit liittyivät kuljetusvälineen menettämishuokaan. Takavarikoitujen purje-, moottori- ja soutuveneiden määrä kohosi korkeaksi. Niiden rahallinen arvo oli vuonna 1928 lähes neljä miljoonaa markkaa.²⁹

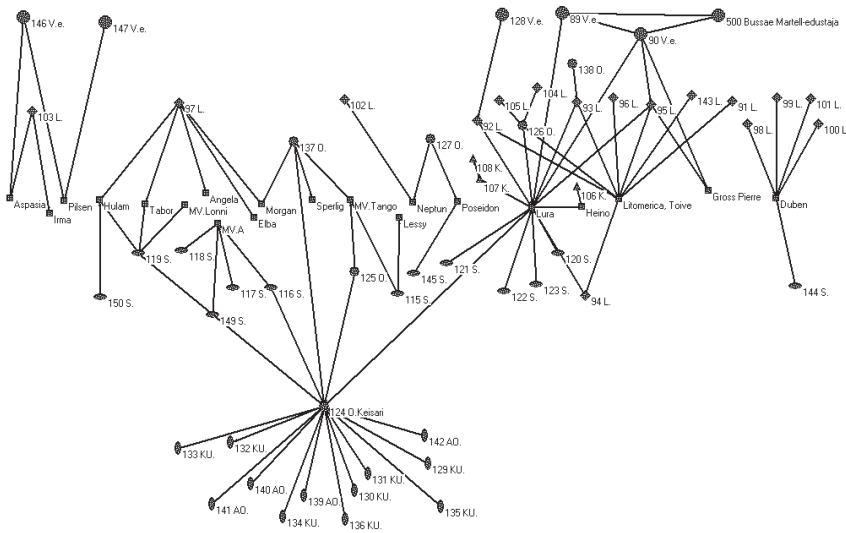
Rannasta sprii kuljetettiin autoilla määränpäähänsä eri puolille maata. Autokuljetus oli koko salakuljetusketjun kriittisin vaihe. Vaikuttaa siltä, että virkavalta kohdisti tarmokkaimmat toimenpiteensä viinavirran katkaisemiseen juuri tässä vaiheessa. Syitä oli useita. Autojen lukumäärä oli tuolloin vielä jokseenkin vähäinen ja rekisteritietojen perusteella ne voitiin helposti tunnistaa. Käyttökelpoisten salakuljetusreittien määrä oli rajoitettu. Kuljettajia ei ollut rajoittomasti. Auto oli rahallisesti sängen arvokas ja auton menettäminen valtiolle tuli kalliiksi. Vuosien 1929–30 Väkijuomalakiosaston pöytäkirjoihin on merkitty

yhteensä 151 auton takavarikoiminen. Niiden yhteinen arvo kohosi noin kahteen miljoonaan markkaan.

Autokuljetukset vaativat keskitetysti organisoitua toimintaa. Autonkuljettajien ja – apumiesten lisäksi liigoissa esiintyi erityinen näennäisten autonomistajien ryhmä, jolle annettujen rahojen turvin he kävivät lunastamassa autoliikkeitä henkilö- tai kuorma-auton, joka sitten ”luvattomasti”, omistajan ”tietämättä” otettiin spriinkuljettajien käyttöön. Omistusjärjestelmän avulla pyrittiin suojautumaan takavarikointiuuhkaa vastaan. Näennäisomistajat olivat usein itse autonkuljettajia, muutoin tavallisia työmiehiä, jolla ei mitenkään voinut olla varaa useita kymmeniä tuhansia maksaneiden autojen ostamiseen. Ilmeistä on, että spriikaupasta saatuja varoja siirrettiin autojen hankintaan.

Sprii varastoitiin pienissä erissä eri puolille Helsinkiä tai toimitettiin postitse, auto- tai junakuljetuksella eteenpäin. Tässä varastoinnin ja jatkokuljetuksen vaiheessa spriierät olivat varsin pieniä, ja mikäli poliisi onnistui ottamaan kiinni varastoijan tai kuriirin, menetykset jäivät salakuljettajien kannalta pieniksi. Myös oikeudelliset seuraamukset olivat vähäisempiä, jos henkilö pystyi uskottavasti väittämään alkoholierän olleen omaan käyttöön tarkoitettu. Salakuljetustoiminnan hajauttaminen vaikeutti olennaisesti poliisin työskentelyä.

Kuljetusvaiheen organisaattoreina toimi pirtukeisareita tai -kuninkaita, jotka samalla saattoivat rahoittaa ja järjestää myös salakuljetusta. Helsingissä Harald Nyman on mainittu keskeisenä organisaattorina, ”Keisarina”. Eri yhteyksissä pirtukuninkaiksi on mainittu myös mm. turkulaiset Karl Johannes Severin Mattson, Fastin veljekset ja eräs Sjöberg, kotkalaiset Jaatisen veljekset, porvoalaiset Almin veljekset, Porissa liikemies L. Kuminainen, Forssassa Paavo Läntinen, Suursaaren Rudolf Jaakola, Oulussa Gideon Rein ja Hugo Strömberg. Samoin tunnettiin Hugo Heliander ja Lindholmin veljekset. Kuuluisin pirtukuningas oli epäilemättä viipurilaisyyntyinen Algoth Niska.³⁰ Lähteet ovat kuitenkin paikoin ristiriitaisia. Niinpä Helsingin Poliisilaitoksen keräämän ”Algoth Niska” –kansion mukaan tätä pidettiin aikanaan valehtelijana ja tavallisena huligaanina.³¹ Organisaattorien merkitys oli ennen kaikkea siinä, että he toimivat linkkeinä ulkomaalaisten valmistajatahojen ja salakuljetusorganisaatioiden sekä suomalaisten pirtujengien välillä. Kuviossa 3 on viiden kuulustelupöytäkirjan perusteella hahmoteltu pelkistetysti organisaation ylätasoa keskinäisiä rahoitus- yms. taloudellisia yhteyksiä.

Kuvio 3. Spriikaupan vertikaalinen verkostomalli. Pienet ympyrät symbolisoivat organisaattoreita, suuret pallot valmistajien edustajia, vinoneliöt laivureita, kolmiot laivojen kapteeneita, neliöt laivoja, vaakasuorat ellipsit salakuljettajia ja pystysuorat kuljetustoimintaan osallistuneita henkilöitä. Viivat osoittavat toimijoiden välisiä liikeyhteyksiä. Lähde: VO:n kuulustelupöytäkirjat nro 616, 4.6.1930; nro 619, 9.4.1930; nro 620, 20.5.1930; nro 640, 4.11.1930 ja nro 703, 27.12.1930.

Numero 124 kuviossa on pirtukeisari Harald Nyman, joka esiintyy sekä koko salakuljetusorganisaation ylätasoon liittyneiden selvitysten yhteydessä keskeisenä organisaattorina että sen alatason käytännön jakelutoiminnan tärkeimpänä vaikuttajana. Näitä pirtukuninkaita tiedetään olleen ainakin kymmenkunta. Ylätason organisaattorien toimintamotiivit ja -mahdollisuudet perustuivat toiminnan tuottoisuuteen. Spriin hinta ja siitä saatu voitto vaihtelivat olosuhteiden mukaan paljon, mutta Pullatin tietojen mukaan laivojen pirtulastien omistajien tulot perustuivat suurien myyntimäärien tuomiin voittoihin, salakuljettajien voitot vastaavasti osto- ja myyntihinnan 7-8 kertaiseen eroon.³² Maan sisälläkin spriitä kannatti kuljettaa, koska ainakin 1920-luvun alussa alkoholin hinta oli 2-4 kertaa korkeampi Oulussa kuin Helsingissä.³³ Tarjonnan kasvaessa hinnat laskivat ja voitot vastaavasti pienivät.³⁴ Katukaupan voitot jäivät pakostakin vähäisiksi ja yksittäisen henkilön siitä saamat tulot riskeihin nähden pieniksi.

Salakuljetusrikollisuusverkoston horisontaalinen rakenne

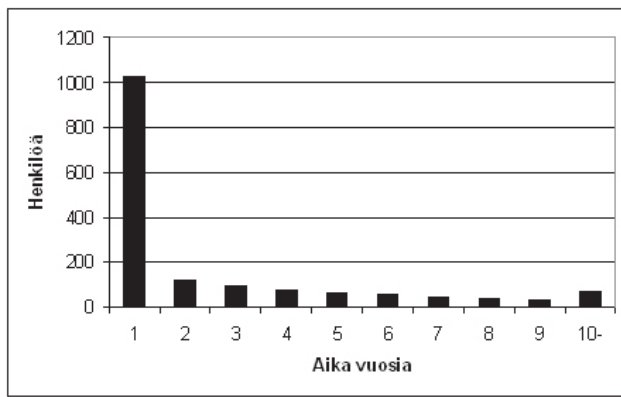
Graafisen verkostanalyysin avulla voidaan tehdä havaintoja myös kieltolakerikollisuusverkoston horisontaalisesta rakenteesta ja tutkia niitä tapoja, joilla toimijat liittyivät toisiinsa. Vuosien 1929–30 ajalta Väkijuomalakiosaston poliisikuulustelupöytäkirjat ja kieltolakikortisto sisältävät yhteensä 1182 pidätystapausta, joiden perusteella yksi tai useampi henkilö on otettu kiinni ja kuulusteltu syylliseksi epäiltynä, osallisena tai (siviili)todistajana. Näihin tapauksiin liittyi henkilöitä kuvion 4 osoittamalla tavalla.

Ylivoimaisesti suurin osa pidätystapauksista koski yhtä ainoaa ihmistä. Saman tapauksen yhteydessä ei yleensä saatu kiinni muutamaa henkilöä enempää. Suuria verkostoja paljastui yhdellä kerralla vain harvoin. Salakuljettajia jäi yhdessä kiinni yleensä useampia. Autokuljetuksen yhteydessä pidätettiin tavallisesti kuljettaja ja apumies. Varastoinnin eli hallussapidon, myynnin ja oston yhteydessä kiinniotettuja oli yleensä yksi tai kaksi. Poliisin todistusnäyttö liittyi salakuljetusketjun tiettyyn erilliseen vaiheeseen ja kiinniotetut paljastivat vain harvoin muiden osallisten oikeita henkilötietoja. Syytettyjen kertomukset olivat niukkoja ja usein harhaanjohtavia. Kontrollitoiminnan näkökulmasta tässä piileekin kieltolakerikollisuuden vastaisen taistelun olennainen heikkous. Rikolliset eivät paljastaneet toimeksiantajiaan eivätkä asiakkaitaan.³⁵

”V.A.G. jäi kiinni Puotinkyläntieltä kello 3.30 yöllä 12.5.1930 poliisin järjestämässä ratsiassa. Chevrolet-merkkisessä kuorma-autossa oli 450 litraa spriitä. Kuljettaja väitti olleensa erään ”Laitisen” asialla (nimi oli ilmeisesti keksitty) ja auto saatu lainaksi kivityömies T.K:lta, joka oli ostanut auton osamaksulla ja rekisteröinyt sen poikansa nimiin. TK:n poika ei tiennyt asiasta mitään. Ketään ei tapauksen perusteella rangaistu, mutta 15.000 markan arvoinen auto takavarikoitiin valtiolle. Autoliike vaati autoa itselleen, koska sen hinnasta oli maksettu vain kolmannes.”³⁶

Kuvioon 5 on merkitty erimuotoisina symboleilla (noodeilla) yksittäiset, kieltolakerikostapausten yhteydessä vuosina 1929–1930 kiinniotetut tai kuulut henkilöt. Kukin henkilö liittyy pallonmuotoiseen noodiin, joka symboloi yksittäistä tapausta, poliisikuulustelukokonaisuutta. Samaan tapaukseen voi liittyä useita eri henkilöitä, ja vastaavasti sama henkilö voi liittyä useaan eri tapaukseen.

Analyysin kannalta olennainen kysymys on verkoston tiheysaste eli se, kuinka täydellisesti kaikki toimijat ovat poliisikuulustelutapausten kautta yhteydes-

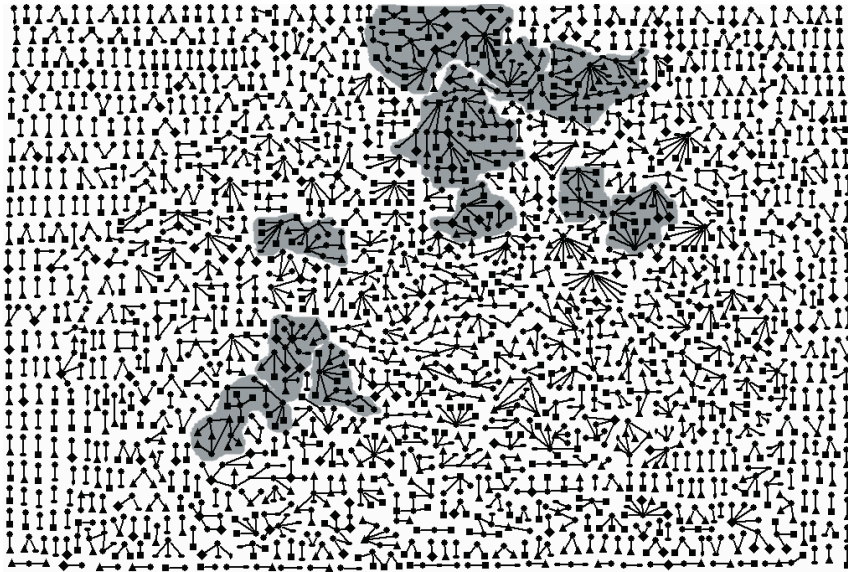

*Kuvio 4. Pidätys-
tapaukset jaoteltuna
kiinnisaatujen
henkilöiden
lukumäärän mukaan
(N=1182). Lähde:
Väkijuomalakiosaston
kieltolakikortisto.
Helsingin Kihlakunnan
Poliisilaitoksen
Keskusarkisto;
Väkijuomalakiosaston
kuulustelupöytäkirjat
1929-30. Helsingin
Poliisilaitoksen arkisto.
Kansallisarkisto.*

sä toisiinsa. Täydellinen verkosto merkitsi sitä, että kaikki henkilöt liittyisivät kaikkiin tapauksiin. Edelleen, mitä useampi henkilö liittyi yhteen tapaukseen, sitä laajamittaisemmasta toiminnasta ja suuremmasta joukosta oli kyse.

Yksittäisten henkilöiden kautta useammat toimijat linkittyivät toisiinsa osaverkostoiksi. Niihin kuuluneiden henkilöiden välillä oli olemassa ainakin kerta-luonteinen, mahdollisesti pysyvä suora tai välittynyt suhde (kuviossa on tummennettu vähintään kymmenen henkilöä käsittävät osaverkostot). Ne yksittäiset henkilöt, jotka liittyivät kahteen tai useampaan tapaukseen, olivat todennäköisesti toiminnan kannalta tärkeämpiä kuin ne, joilla ei voida osoittaa yhteyksiä olleen lainkaan tai joilla niitä oli niukasti. Nämä henkilöt olivat mahdollisesti niitä, joiden ympärille ns. toimintapiiri muodostui. Toimintapiiri merkitsee tässä yhteydessä ryhmää, joka joustavasti ja vaihtelevasti organisoitui yhtä tehtävää varten saman henkilön tai samojen toimijoiden ympärille.³⁷

Kuviossa (5) seuraavalla sivulla on yhteensä 2808 noodia (pistettä), joista 1626 kuvastaa henkilöitä ja 1182 kuvastaa tapauksia. Noodien välille piirrettyjä yhdistäviä viivoja on yhteensä 2036. Verkosto kokonaisuudessaan on hyvin hajautunut. Pääosin toimijat linkittyvät vain muihin samaan tapaukseen liittyneisiin henkilöihin ja samaan tapaukseen liittyi vain muutama henkilö. Verkostokuviossa on yksitoista osaverkosta, jossa yhtä useamman tapauksen kautta vähintään kymmenen toimijaa linkittyy yhteen. Osaverkostojen sisälläkin toimijat ovat yhteydessä toisiinsa yleensä vain yhden tapauksen välityksellä. Suurimmassa osaverkostossa on mukana 41 henkeä, jotka linkittyvät toisiinsa 19 eri tapauksen kautta. Heistä 8 oli salakuljettajia, 21 kuljettajia, kaksi hallus-

*Kuvio 5. Kieltolakiverkoston horisontaalinen malli rikostapausten mukaan
Symbolit: Pallo = tapaus, Kolmio = hallussapito ja myynti, Neliö = kuljetus, Vinoneliö = salakuljetus, Pystysoikio = osto, Vaakasoikio = Muu syy tai tuntematon. Huom! Pallot symboloivat yhtä poliisiviranomaisten rekisteröimää kieltolakitapausta. Muut symbolit viittaavat rekisteröityihin henkilöihin, joiden toiminnan laatua symbolit osoittavat. Tapausten kautta henkilöt ovat yhteydessä toisiinsa.*

Lähde: Väkijuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.

sapittäjiä ja myyjiä ja kaksi ostajia. Kahdeksan rooli jäi epäselväksi.

Pelkkien poliisikuulustelupöytäkirjojen perusteella konstruoitujen verkostojen näkökulmasta koko kieltolakirikollisuus oli erillään toimineiden henkilöiden satunnaisten kertayhteenliittymien pohjalle rakentunutta toimintaa. Kokonaisverkostotarkastelu tuo tuloksen, jonka mukaan kieltolakirikollisuus oli hyvin väljästi organisoitunutta. Jos verkostoja tarkastellaan egokeskeisesti huomataan, että vaikka yksittäisten kiinniottojen määrä kohosi suureksi, vain pieni kieltolakirikollisten joukko voidaan määritellä ammattirikollisiksi. Valtaosa toimijoista ei linkittynyt muihin lainkaan. On todennäköistä, että kieltolakirikollisuus oli useimpien kiinnijääneidenkin elämässä vain marginaalista, ainutker-

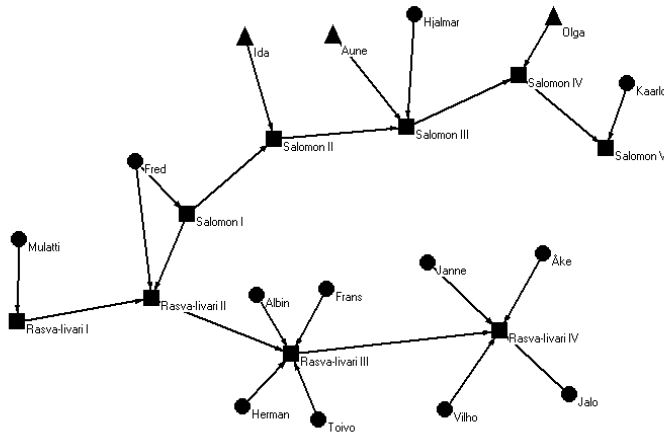
taista toimintaa. Toiminnan organisoijat onnistuivat pitkälti salaamaan toimintansa ja piilottelemaan ilman suurta kiinnijäämisriskiä. Poliisitoiminnan tehotomuus näyttäisi perustuneen kieltolakitoimijoiden runsauteen ja toiminnan satunnaisuuteen ainakin hierarkian alatasolla. Verkosto oli hajanainen eikä rekisteri johdatellut suurten rikollisliigojen jäljille.

Kieltolakirikollisuus ei kuitenkaan voinut toimia pelkästään satunnaisesti osallistuvien impulsiivisten osallistumisten ja sattumanvaraisten kontaktien varassa, koska menestyksenkäs toiminta vaati aineellisia ja tiedollisia resursseja. Keskeisillä toimijoilla tuli olla rahaa, yhteyksiä, tietoa ja luottamusta. Tällaista pääomaa ei syntynyt ilman pitkäaikaista toimintaa. Niinpä verkostosta on erottavissa ammattirikollisia, joilla näitä resursseja oli. Suorittaakseen salakuljetus-, välitys-, -varastointi- ja myyntioperaation he kokosivat ympärilleen joukon satunnaisia apulaisia. Tehtävän suorittamisen jälkeen joukko hajaantui. Seuraavaa operaatiota varten koottiin jälleen uusi joukko, johon ei välttämättä kuulunut lainkaan aiempaan toimintaan osallistuneita henkilöitä. Nämä toimintapiirit olivat hyvin vaihtelevia ja joustavia. Kuvioon 6 on aineiston perusteella konstruoitu kahden eri toimintapiirin jatkumot.

Kuvion esittämissä tapauksissa Salomonin ja ”Rasva-Iivarin” yhteyteen liitoutui muutaman hengen joukko, joka vaihteli koostumukseltaan. Toimintapiirimuoto oli tehokas, koska osallistujien määrä voitiin optimoida kulloisenkin tehtävän mukaisesti ja sen toiminnan paljastaminen oli erittäin vaikeaa. Toimiakseen se vaati runsaan joukon halukkaita osallistujia, joita pula-aikana ei liene ollut vaikea löytää. On todennäköistä, että samat ”Salomonit” ja ”Rasva-Iivarit” toimivat ennen tutkimusperiodia (1929–39) ja sen jälkeen yhtäläisten periaatteiden mukaisesti.

Salakuljetusverkoston toiminta vaati onnistuakseen rakennettuja tiloja, joissa myynti ja varastointi oli mahdollista. Verkostotarkastelua voidaan laajentaa ottamalla mukaan toimijoiden asuinpaikkaa koskeva tieto. Yhteisessä osoitteessa asuminen voi viitata joko perhe- tai sukulaisuussuhteeseen, mutta samassa talossa asumista ja samanaikaista kieltolakirekisteriin kuulumista voidaan pitää mahdollisena viitteenä yhteydestä johonkin pysyvämpään rikollisyhteisöön.

Vaikka poliisi sai lukuisia ilmiantoja kieltolakirikollisten pesäpaikoista, ns.

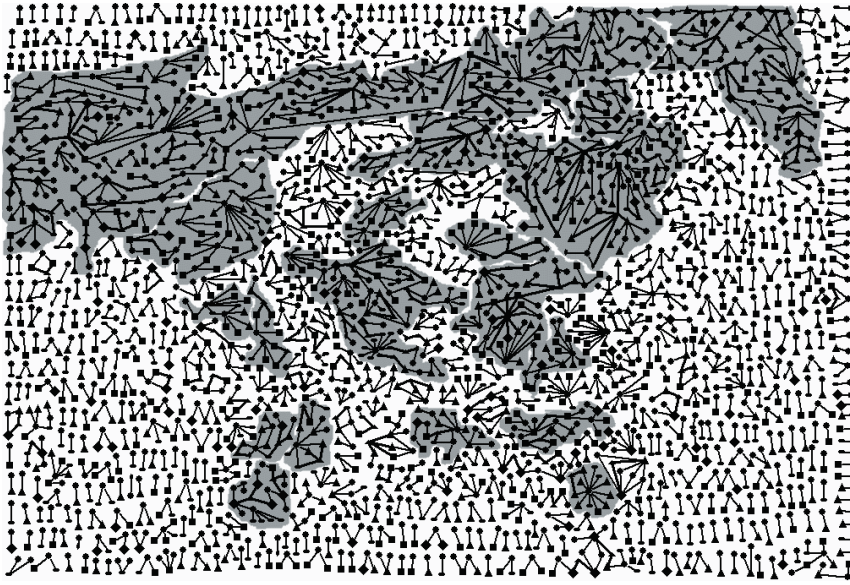
Kuvio 6. Kahden toimintapiirin jatkumot vuosina 1929–30.

Lähde: Väkiuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkiuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.

”kuumista paikoista”, tietojen avulla ei kyetty laajempia liigoja paljastamaan. Marraskuun 10. päivänä vuonna 1927 Etsivä keskuspoliisi ilmoitti Helsingin poliisimestarille osoitetussa kirjeessä, että valurioppilas RT, s. 13.12.1906 Juvankoskella, oli ilmoittanut tietävänsä Helsingissä seuraavat viinapaikat:

- Vaasank. 14, mennään pihalle Vaasankatua leikkaavan kadun puolelta, vasemmalta heti ensimmäinen rappu, toinen kerros. Kerroksessa kaksi eri ovea, molemmat johtavat eri viinakauppoihin.
- Itä-Viertotien varrella on talo, vastapäätä Elannon tehdasta, joka kokonaan on viinakauppiaiden asuinpaikkana.
- Talossa nro 4 Inarintien varrella on koko toinen kerros viinakauppoina.
- Inarintie 29, porras porttikäytävästä, on viinakauppa.
- Antinkatu 13 (Sampo-talo), porras porttikäytävästä, samoin.
- Vuori- ja Kaisaniemenk. kulmatalossa porras porttikäytävästä, 1 kerros. Saman talon tallissa ollut ainakin vuodesta 1925.
- Itä-Viertotien varrella sijaitsevan talon (ensimm. talo Svenssonin kaljatehtaasta), tallissa myydään viinaa.
- Samoin Svenssonin kaljatehdasta vastapäätä olevan talon tallissa.³⁸

Verkostoanalyysissä asunto-osoitteen käyttö on ongelmallista, koska tarkka tieto puuttui monista tapauksista ja toisaalta toimijat vaihtoivat osoitettaan usein. Seuraava verkostokuvio on laadittu lisäämällä tapausyhteyksiin osoiteyhteydet. Vähintään kymmenen hengen osaverkostot on tummennettu.

Kuvio 7. Kieltolakiverkoston horisontaalinen malli rikostapausten ja asunto-osoitteen mukaan.

Lähde: Väkijuomalakiosaston kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto; Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1929–30. Helsingin Poliisilaitoksen arkisto. Kansallisarkisto.

Kokonaisverkostotarkastelu osoittaa, että kieltolakirikollisuuden verkostot jäivät edelleen hajanaisiksi ja väljiksi, mutta niissä on erotettavissa 17 osaverkostoa, jossa yhtä useamman poliisitapauksen tai osoitteen kautta vähintään kymmenen toimijaa limittyvät yhteen. Osaverkostot ”kattavat” lähes puolet kaikista toimijoista. Toimintapiirimalli saisi vahvistusta siitä, että nimenomaan välillisesti erittäin monet eri toimijat saatettiin kytkeä erilaisin kombinaatioin mukaan. Suurin osaverkostoista käsittää yhteensä 175 toimijaa, joita yhdistää 116 tapausta ja 23 yhteistä asuinpaikkaa. Toimijoista 70 lukeutui kuljettajiin, 34 hallussapitäjiin ja myyjiin, 33 salakuljettajiin ja seitsemän ostajiin. Yhteensä 19 oli niitä, joiden toiminta jäi tuntemattomaksi. Suurin osaverkosto kattoi yli kymmenen prosenttia kaikista tutkituista henkilöistä.

Esimerkkeinä osaverkostoissa aktiivisesti toimineista henkilöistä, joiden ympärille toimintapiirit näyttäisivät rakentuneen, voidaan mainita seuraavat henkilöt:

Nro 235 mies. 18-vuotias Helsingissä syntynyt sekatyömies, joka vuosien 1929 ja 1938 välisenä aikana jäi kiinni 18 kertaa, yleensä salakuljetuksesta. Hän sai lukuisia sakko-tuomioita ja kerran vankilatuomion. Asuntoa ei vuonna 1929 ollut lainkaan.

Nro 75 mies. 29-vuotias Nastolassa syntynyt naimaton työmies. Jäi kiinni vuosien 1926–1936 välisenä aikana 26 kertaa. Yksi vankilatuomio ja sakkoja spriin kuljetuk-sesta. Asui Pukinmäessä.

Nro 738 mies. 43-vuotias Joutsassa syntynyt, perheellinen ajuri, joka jäi kiinni monta kertaa mutta onnistui vuosina 1929–31 välttämään rangaistukset. Toimi salakuljetta-jana ja asui Salmisaareissa Fredlundin huvilassa.

Nro 304 mies. 43-vuotias Nurmijärvellä syntynyt autonkuljettaja ja metallityömies. Useita pidätyksiä vuosina 1929 ja 1930, mutta ei merkittyjä rangaistuksia. Hoiti kulje-tuksia ja asui Eerikinkatu 23:ssa.

Nro 1360 mies. 20-vuotias Iisalmessa syntynyt autonkuljettaja ja räätäli. Naimaton. Useita pidätyksiä vuoteen 1935 asti. Vuonna 1933 viiden kuukauden vankilatuomio. Ammattimainen salakuljettaja. Asui Kankurinkadulla.

Nro 48 mies. 29-vuotias Tammelassa syntynyt naimaton työmies. Jäi kiinni jo vuon-na 1928 ja viimeisen kerran 1933, jolloin sai viiden kuukauden tuomion. Toimi sala-kuljettajana ja kuljettajana. Oli yhteys Nymanin liigaan. Asui Nummen työväentalos-sa Tammelassa.

Nro 1319 mies. 33-vuotias Mikkelin maalaiskunnassa syntynyt naimaton auton-kuljettaja ja sekatyömies. Jäi kiinni vuosina 29–34 useita kertoja. Tuomittiin sakkoi-hin ja passitettiin työlaitokseen vuonna 1936. Osallistui spriin kuljetukseen. Asui Agricolankadulla.

Näitä vakituksia kieltolakirikollisia nimitettiin mm. ”pirtumiehiksi”, joi-den puoleen ostajat saattoivat kääntyä. Heistä käytettiin kutsumanimiä ku-ten ”Klenkka-Otto”, ”Leski”, ”Lerkka”, ”Linssika”, ”Musta-Eikka”, ”Jakke”, ”Rillu-Kalle”, ”Pikku-Kalle”, ”Långa-Eikka”, ”Ema”, ”Urkka”, jne. Nämä vakinaiset ”pirtu-miehet” olivat pirtuorganisaation ydintä, jonka ympärille satunnaiset avustajat tai ”pestatut” ryhmittyivät enemmän tai vähemmän satunnaisesti. Koska pirtu-miehillä oli pirtutuomioiden lisäksi usein rangaistuksia myös muista teoista, mm. omaisuus- ja väkivaltarikoksista, he eivät olennaisesti eronneet ns. tavalli-sista ammattirikollisista. Pikemminkin oli niin, että ammattirikolliset käyttivät kieltolakiäikää hyväkseen.

Yhteenveto

Kieltolakiverkostoa voidaan tarkastella rikollista toimintaa varten rakentuneena verkostona, jonka päätehtävänä oli tuoda maahan, välittää, varastoida, myydä ja

ostaa alkoholijuomia. Välitysprosessi oli pitkä, monivaiheinen ketju, jossa toiminnan päärahoittajat ja -organisoiijat saattoivat toimia ulkomailta käsin ainakin näennäisen laillisesti. Toiminta oli erittäin tuottoisaa ja alkoholivalmistajat itse toimivat siinä aktiivisesti, ainakin Virossa ilmeisesti valtiovallan hiljaisessa suojeluksessa. Kieltolakibisneksen suurimmat voitot siirtyivätkin ulkomaille. Virolaiset salakuljettajat toimivat Suomessa tehokkaasti ja avoimesti. Salakuljetuksesta saatiin ainakin 1920-luvun alussa erittäin suuret voitot ja ammattimainen toiminta oli tuottoisaa. Myös maan sisäinen salakuljetus toi merkittäviä voittoja. Katukaupan tulot jäivät pakostakin pieniksi, ainakin verrattuna riskeihin.

Suomalaiset osallistuivat myös vertikaalisen verkoston alkujakson toimintaan aktiivisesti ja sitä enemmän, mitä pidemmälle 1920-lukua mentiin. He olivat mm. salakuljetuslaivojen omistajia. Lähes kaikissa rannikkokaupungeissa oli organisaattoreita, pirtukuninkaita, joiden nimet olivat kaikkien tiedossa, mutta jotka siitä huolimatta kykenivät toimimaan pitkään. Mitä alemmas kieltolakirikollisuuden ketjussa tultiin, sitä enemmän toimintaa hallitsivat suomalaiset. Organisaattorit rahoittivat tuloillaan massiivisen kuljetusoperaation, jossa alkoholi siirrettiin laivoista rantaan ja sittemmin autoilla, junalla, yms. edelleen ympäri maata. Tähän toimintaan osallistuivat suomalaiset työmiehet, joita 1930-luvun lamavuosina oli tarjolla entistä enemmän.

Kuljetusketjun jälkimmäistä osaa, salakuljetusta laivoista rantaan, kuljetusta, varastointia, myyntiä ja ostoa, voidaan kutsua kieltolakirikollisuuden horisontaaliseksi verkostoksi. Siihen osallistui erittäin suuri joukko ihmisiä. He olivat pääosin tavallisia työmiehiä ja työläisnaisia. Poliisiviranomaisten tietojen perusteella tätä toimintaa voidaan tutkia ns. graafianalyysin avulla. Verkosto osoittautuu erittäin hajautuneeksi ja aineiston perusteella siitä on mahdollista erottaa vain vaivoin erityisiä osaverkostoja. Vaikka poliisin tietojen epäsystemaattisuus vaikeuttaa analyysiä, vaikuttaa siltä, että yleensä toimijat osallistuivat kieltolakirikollisuuteen vain satunnaisesti, ilman, että rikollinen elämä olisi millään tavoin muotoutunut heille keskeiseksi elämänalueeksi. Useimmat jäivät kiinni vain yhden ainoan kerran eikä heillä myöskään ollut merkintöjä muusta rikollisuudesta. Siteet kieltolakirikosverkostoon jäivät ohuiksi.

Aineistosta on erotettavissa hieman yli sata ammattirikollista, ns. pirtumiestä. He olivat verkostossa keskeisissä asemissa ja yhdistivät eri porukoita toisiinsa.

Varsinaiset ammattirikolliset olivat mukana pitkään, vielä kauan kieltolain kumoamisen jälkeenkin. Vaikka heillä oli useita pidätysmerkintöjä, he onnistuivat kauan välttämään ainakin vankeustuomiot. Yleensä rikkomuksista seurasi sakkoja, joita kieltolakiansioilla ei ollut vaikea maksaa. Rekisteritietojen perusteella poliisiviranomaiset eivät onnistuneet paljastamaan tämän kieltolakiverkoston ytimen organisoitumismuotoja ja keskinäisiä suhteita. Se oli kehittänyt itselleen tehokkaita suojausten ja hämäyksen strategioita. Kuulusteluissa ydinryhmän jäsenet antoivat vääriä henkilötietoja, keksivät henkilöhahmoja, tekivät aiheettomia ilmiantoja, jne. Keskinäistä lojaalisuutta vahvistettiin väkivallan uhalla.

Kieltolakirikollisten toimintatapaa kuvaa osuvasti ns. toimintapiirimalli. Keskeiset ammattirikolliset kokosivat ympärilleen vaihtelevia ja lyhytaikaisia, vain yhtä salakuljetus-, kuljetus-, varastointi- ja myyntitehtävää varten tarvittuja joukkioita. Tehtävän tultua suoritetuksi joukkio hajosi. Koska salakuljetustoiminta tarvitsi erityisiä ”toimitiloja”, salakuljetukseen osallistuneiden osoitetietojen avulla voidaan luoda osaverkostoja, joiden avulla organisaation toiminnan laajuutta voidaan hahmotella. Ammattirikollisilla oli käytettävissään tarvittaessa suuri joukko potentiaalisia avustajia.

Kaiken kaikkiaan kieltolakirikollisuusverkosto voidaan nähdä sisäkkäisinä piireinä, jossa vain rikollisten ydinryhmän voidaan ymmärtää organisoituneen ns. rikollisen alamaailman mallin mukaisesti. Kieltolain rikkomiseen syyllistyneistä valtaosan toiminta oli väliaikaista ja satunnaista, ja tekijät liittyivät ydinryhmään ja jengeihin vain hyvin löyhien siteiden välityksellä. Juuri tämä piirre viittaa siihen, että viranomaiset kykenivät paljastamaan vain verkoston pieniä osa-alueita. Suurin osa lainrikkajista ei jäänyt kiinni. Verkoston ylätasoon toiminnasta viranomaiset näyttivät olleen varsin vähän kiinnostuneita, osittain ehkä siksi, että nämä toimivat viranomaisten toimivallan ulottumattomissa. Verkoston lukuisat polut, pirtureitit, johtivat siihen, että yhden polun sulkeminen ei estänyt pirtun kulkeutumista valmistajilta ostajille. Verkoston hajanaisuus viittaa siihen, että todellisten rikollisten määrä oli moninkertainen paljastuneisiin nähden. Kieltolakien rikkominen oli todellista ”kansanrikollisuutta”, jota edesauttoi lain vähäinen kannatus ja suosio tavallisen, normaalisti lainkuuliaisen väestön keskuudessa. Suuri tarjonta, pohjaton kysyntä ja kieltolain vähäinen kannatus loivat rikollisuustyyppin ja -verkoston, jota oli mahdoton torjua.

Viitteet

- ¹ A. Timgrenin kirje Helsingin Poliisilaitoksen Väkijuomalakiosastolle 8.11.1928. Saapuneet kirjeet vuodelta 1927. Ea 7. Helsingin poliisilaitoksen arkisto. Väkijuomalakiosasto (VO). KA.
- ² SVT XXIII. Oikeustilasto 1924. 74; 1925. 16 ja 1926. 16; SVT XXIII. Oikeustilasto. Rikollisuus 1928-37. Poliisin tietoon tulleet rikokset, tekstitaulukot I.
- ³ Pullat, Raimo: Itämeren rutto. Pirtun salakuljetusta vuosina 1919-1939. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen. Oulu 1993, 36-37.
- ⁴ Peltonen, Matti: Kerta kiellon päälle. Suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932. Hanki ja Jää. Helsinki 1997, 95-102; Ahtokari, Reijo: Pirtua. pirtua ... Kieltolaki Suomessa 1.6.1919-5.4.1932. WSOY. Helsinki 1972, 29 ja 36.
- ⁵ Filpus, Kari: Alkoholien salakuljetus ja sen valvonta Perämeren rannikolla kieltolain aikana 1919-1932. Oulu University Press. Oulu 2001, 145-158.
- ⁶ Väkijuomalakiosasto. Saapuneet kirjeet 29.9.1928. Helsingin poliisilaitoksen arkisto. VO. KA.
- ⁷ Väkijuomalakiosasto. Kieltolakikortisto. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto.
- ⁸ Ahtokari 1973, 29.
- ⁹ Wetherell, Charles: Historical Social Network Analysis. Griffin, Larry J. and Linden, Marcel van der (eds.): *New Methods for Social History. International Review of Social History* 43, 1998, Supplement 6. Cambridge University Press. Cambridge 1998, 127-128. (Kokonaisverkostojen rakenteellisesta analysista ks. Wellman, Barry: *Structural Analysis. From Method and Metaphor to Theory and Substance*. Wellman, Barry & Berkowitz, S.D. (eds.): *Social structures. A network approach. Structural analysis in the social sciences* 2. Cambridge university press. Cambridge 1988, 19-61; Lonkila, Markku: *Social networks in Post-Soviet Russia. Continuity and change in the everyday life of St. Petersburg teachers. Series A:4. Kikimora publications. Helsinki 1999, 17-22.*)
- ¹⁰ Blok, Anton: *The Mafia of a Sicilian village, 1860-1960. A study of violent peasant entrepreneurs.* Blackwell. Oxford 1974; Glaser, Daniel: *Crime in Our Changing Society.* International Thomson Publishing. New York 1978, 59; Decker, Scott H. and Winkle, Barrik van: *Life in the Gang. Family, Friends and Violence.* Cambridge University Press. New York, 1996; Wolf, Daniel R.: *The Rebels. A Brotherhood of Outlaw Bikers.* University of Toronto Press. Toronto, 1993.
- ¹¹ Wolf 1993, 266.
- ¹² Häkkinen, Antti: "Samhällets bottenskikt". Om den helsingforsiska subkulturens historia. *Historisk Tidskrift för Finland* 1998:2, 325-329.
- ¹³ Häkkinen, Antti: *Rahasta - vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867-1939.* Otava. Helsinki 1996.
- ¹⁴ Morris, Lydia: *Dangerous Classes. Neglected Aspects of the Underclass Debate.* Mingione, Enzo (ed.): *Urban Poverty and the Underclass.* Blackwell. London 1996, 161-62.
- ¹⁵ Macdonald, Robert: *Dangerous Youth and the Dangerous Class.* Macdonald, Robert (ed.): *Youth, the "Underclass" and Social Exclusion.* Routledge. London 1997, 4. (Sitaatin suomennos: AH).
- ¹⁶ Jütte, Robert: *Poverty and Deviance in Early Modern Europe.* Cambridge University Press. Cambridge 1994, 178-85. Näitä historiallisia kulttuuriselityksiä ovat monin tavoin kritisoineet ja problematisoineet mm. E.P Thompson ja Giovanni Levi (Thompson, E.P.: *Customs in Common.* Penguin Books. London 1993, 185-351; Levi, Giovanni: *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa.* Tutkijaliitto. Tampere 1992, 19-23, 101-142).
- ¹⁷ Linebaugh, Peter: *The London Hanged. Crime and Civil Society in the Eighteenth Century.* Penguin Books. London 1991, 71.
- ¹⁸ Raimo Pullat on tutkimuksessaan selvittänyt valmistukseen ja salakuljetukseen osallistuneita henkilöitä. (Pullat 1993.)
- ¹⁹ Pullat 1993, 53. Pullat ilmoittaa lukujensa tarkoittavan "oikeuden eteen joutuneita ja vankeutta saaneita", mutta Suomen Virallisen Tilaston mukaan ensimmäisessä oikeusasteessa kuritushuone- ja vankeusrangaistukseen tuomittujen ulkomaalaisten määrä ei ollut läheskään näin suuri. Luvut tarkoittanevat myös sakkorangaistukseen tuomittuja henkilöitä. (Esim. SVT XXIII, Oikeustilasto, Oikeusministeriön kertomukset vuosilta 1923 ja 1924, liitetaulukot 29 ja 28.)
- ²⁰ Heikkinen, Sakari: *Suomeen ja maailmalle. Tullilaitoksen historia.* Tullihallitus. Helsinki 1994, 395-396; Väkijuomalakiosaston kuulustelupöytäkirjat 1928-30, Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto.
- ²¹ Filpus 2001, 124-25.
- ²² SVT XXIII Oikeustilasto, Syytetyt, 1929 t. 8 ja 1930 t. 7; SVT XXIII Oikeustilasto. Rikollisuus 1929-30. Poliisin tietoon tulleet rikokset, tekstitaulukot I.
- ²³ SVT XXIII, Rikollisuus vuonna 1930, II Syytetyt, t. 5 ja 6.
- ²⁴ Tullihallitus keräsi tietoja vuoden 1928 huhtikuun 24. päivän ja syyskuun 29. päivän välisenä aika-

na Suomeen laivatuista sprii- ja alkoholilasteista. Edellisiä oli 5 576 820 litraa ja alkoholipitoisia muita juomatavaroita 6 956 laatikkoa. Näistä eristä tulli laski takavarikoidun noin 0,5 milj. litraa, hävitetyn mereen noin 0,1 milj. litraa ja jääneen vuoden lopussa myymättä noin 1,0 milj. litraa. Noin neljän miljoonan litran arvioitiin päätyneen Suomen markkinoille. Eri tavoin laskevien salakuljetetusta alkoholista 87–89 prosenttia tavoitti markkinat. (Komiteamietintö 18/1931, Alkoholikysymystä selvittämään asetettu komitea, 139-140.) Pullat arvio ilmeisesti G. Ehnroothin tutkimukseen ”Alkoholikysymys uudessa valaistuksessa: Mietelmiä paloviina- eli alkoholilainsäädännöstä, alkoholijuomien valmistuksesta, myynnistä ja kulutuksesta maassamme ennen ja jälkeen kieltolain voimaantulon” (Helsinki 1929) viitaten, että salakuljetetusta alkoholista olisi saatu takavarikoitua 10 prosenttia. (Pullat 1993, 36). Sakari Heikkisen tullihallituksen omaan selvitykseen perustuva luku on yhden suhde kuuteen. (Heikkinen 1994, 396.)

²⁵ Pullat 1993, 72.

²⁶ VO:n kuulustelupöytäkirja nro 616, 4.6.1930. Arnold Eerikin kuulusteluissa paljastamiin asioihin on suhtauduttava luonnollisesti varauksin. Raimo Pullat on kuitenkin löytänyt muista arkistolähteistä Eerikin kertomusta tukevia asiakirjoja. (Pullat 1993.)

²⁷ VO:n kuulustelupöytäkirja nro 616, 4.6.1930.

²⁸ VO:n kuulustelupöytäkirja nro 606, 17.10.1930. VO:n arkisto. KA.

²⁹ Pullat 1993, 37.

³⁰ Pullat 1993, 47, 73–76; VO:n kuulustelupöytäkirjat nro 616, 4.6.1930; nro 619, 9.4.1930; nro 620, 20.5.1930; nro 640, 4.11.1930; nro 703, 27.12.1930; VO:lle saapuneet kirjeet 10.2.1930. VO:n arkisto. KA.

³¹ Algoth Niska -kansio. Helsingin Kihlakunnan Poliisilaitoksen Keskusarkisto.

³² Pullat 1993, 56–57.

³³ Filpus 2001, 26.

³⁴ Filpus 2001, 102.

³⁵ Yksittäisten, erillisten tapausten suureen määrään voi olla syynä myös ns. tekniset syyt. Kun kieltolain kirkortistoon tehtiin merkintöjä, merkintätavat ovat voineet vaihdella.

³⁶ VO kuulustelupöytäkirja 251/1930. VO:n arkisto. KA.

³⁷ Mitchell, Clyde: *The Concept and Use of Social Networks*. Mitchell, Clyde (ed.): *Social Networks in Urban Situations. Analyses of Personal Relationships in Central African Towns*. Manchester University Press. Manchester 1969, 26.

³⁸ VO:n saapuneet kirjeet 1927. VO:n arkisto. KA.